

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของประเทศไทย เป็นภาคที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ประมาณ 1 ใน 3 ของประเทศ ครอบคลุมจังหวัดต่างๆ ถึง 19 จังหวัดคือ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อุดรธานี อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ พื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ภูมิประเทศทั้งภาคยกกระดิ่งพื้นดินสูงเป็นขอบชั้นแยกตัวออกจากภาคกลางอย่างชัดเจน โดยมีสันเขากันเป็นแนวตั้งประกอบด้วยเทือกเขา สลับซับซ้อน มีทิวเขาเพชรบูรณ์ติดต่อกับทิวเขาตองพระยาเข็น มีโครงสร้างของแผ่นดินส่วนมากเป็นหินทราย ทำให้ดินส่วนใหญ่เป็นดินทรายที่น้ำซึมผ่านได้ง่าย ดังนั้นในหน้าแล้งพื้นดินของภาคนี้จึงแห้งแล้ง (ดูแผนที่ในภาคผนวก)

ในดินแดนแถบนี้ เป็นแหล่งรวมของกลุ่มชนหลายวัฒนธรรม ที่ตั้งภูมิสำเนาสอดคล้องแทรกผสมผสานกัน ดังจะเห็นได้จากกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมของภาษาเดียวกัน เช่น กลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราชในจังหวัดนครราชสีมาพูดภาษาไทยโคราช กลุ่มวัฒนธรรมของเขมรในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ พูดภาษาเขมร และกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสานหรือไทยลาว นับตั้งแต่จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย สกลนคร หนองคาย หนองบัวลำภู อุดรธานี อุบลราชธานี อำนาจเจริญและบางอำเภอของนครราชสีมา (อ.บัวใหญ่ อ.สูงเนิน อ.ปักธงชัย) บุรีรัมย์(อ.พุทไธสง) ศรีสะเกษและสุรินทร์(อ.รัตนบุรี) พูดภาษาไทยอีสานหรือไทยลาว นับว่าเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน ชนกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์และสืบทอดวัฒนธรรมกับกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง โดยบรรพบุรุษอพยพมาจากดินแดนล้านช้าง(ลาว) ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงข้ามมาตั้งภูมิลำเนาในภาคอีสานในสมัยรัตนโกสินทร์¹ นอกจากกลุ่มไทยลาวมีวัฒนธรรมภาษาพูดไทยลาวแล้วยังมีการสืบทอดทาง

¹ ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ, ศิลปะการพ้อภาคอีสาน (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532), หน้า 1-2.

วัฒนธรรมด้านต่างๆ เช่น ประเพณี พิธีกรรม เพลงพื้นบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนดนตรี การละเล่น และศิลปะการฟ้อนอีกด้วย

เจริญชัย ชนไพโรจน์² ได้กล่าวถึงการแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมอีสานโดยยึดดนตรีและการละเล่นเป็นหลัก แบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มวัฒนธรรมโคราช มีเพลงโคราชและลิเกเป็นมหรสพหลักแพร่หลายในเขตจังหวัดนครราชสีมา 2. กลุ่มวัฒนธรรมกันตริมีเจริญ* และกันตริมี** เป็นหลัก นิยมแพร่หลายในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ 3. กลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ*** เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน มีหมอลำเป็นมหรสพหลักนิยมแพร่หลายในภาคอีสานโดยทั่วไป การแสดงหมอลำนั้น ใช้ภาษาไทยลาวเป็นสื่อในการลำ⁺ ให้ผู้ฟังกลุ่มภาษาเดียวกันเข้าใจและมีการฟ้อน⁺⁺ ประกอบในการแสดง เมื่อพิจารณาการแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมทั้งทางด้านภาษาตลอดจนวัฒนธรรมทางด้านดนตรี การละเล่น และการฟ้อน จะเห็นว่ากลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสานหรือไทยลาวเป็นกลุ่มวัฒนธรรมหลักที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน

ชาวอีสานในอดีตนั้น นับถือผีฟ้า เทวดาและไสยศาสตร์มาก่อนที่พุทธศาสนาจะมีอิทธิพลแพร่หลายเข้าไปในภาคอีสาน (ผีในความเชื่อของอีสานมีอยู่หลายประเภท ศึกษาได้จากภาคผนวก) ดังจะเห็นได้จากหลักฐานโบราณ เช่น เสาหินลักษณะคล้ายเสมาที่พบในที่หลายแห่งของภาคอีสาน ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมอินเดียแพร่หลายเข้าไป เสาหินเหล่านั้นได้

²เจริญชัย ชนไพโรจน์, ผลการวิจัยเรื่องดนตรีภูไทย (ม.ป.ท. 2529).

* เจริญ เป็นภาษาเขมรแปลว่าร้อง เป็นการขับร้องแบบอ่านทำนองเฉพาะเล่าเรื่องวัฒนธรรมความเป็นอยู่ประเพณี นิทาน มีลักษณะคล้ายหมอลำ ดนตรีที่ใช้ประกอบคือ แคน มีผู้ร้องฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน และหมอแคน 1 คน

** กันตริมี เป็นวงดนตรีพื้นบ้านเขมรประกอบด้วย กลองกันตริมี 2 ใบ (มีลักษณะขนาดเล็กคล้ายโทน ตักกลองทำจากไม้ขนุนหรือลำต้นมะพร้าว ชิงหน้ากลองด้วยหนังวัว หรือหนังงูเหลือม) ปี่อ้อ 1 เล่า ปี่ช้อย (ปี่ใน) 1 เล่า ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ 1 คู่ กรับ 1 คู่

*** หมอลำ หมายถึง ผู้ที่ชำนาญในการขับร้องด้วยภาษาพื้นเมืองอีสานตามทำนองที่ชาวอีสานคิดขึ้น

⁺ การลำ หมายถึง การขับร้องด้วยภาษาพื้นเมืองอีสานตามทำนองที่ชาวอีสานคิดขึ้น

⁺⁺ ฟ้อน หมายถึง ท่าทางในการรำของชาวอีสาน ที่มีทั้งการรำเดี่ยว รำคู่ หรือรำเป็นหมู่คณะ เช่น ท่าฟ้อนของหมอลำ ท่าฟ้อนตั้งหวาย ฯลฯ

กลายเป็นวัตถุเนื่องในศาสนา และพัฒนามาเป็นเสมาของพุทธศาสนาในสมัยต่อมา ศาสนาที่เข้าไปสู่ภาคอีสานนั้นนอกเหนือจากพุทธศาสนาก็มี ศาสนาฮินดู³ แต่พุทธศาสนามีอิทธิพล และได้รับการยอมรับนับถือมากกว่า ชาวอีสานจึงยังคงนับถือศาสนาพุทธ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังมีการนับถือผีไปด้วย ดังจะพบได้จากพิธีกรรมโบราณต่างๆ ที่ปรากฏสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น

1. พิธีกรรมล้าผีฟ้า เพื่อรักษาคนป่วย โดยมีผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างผีฟ้ากับมนุษย์ บางแห่งเรียกว่าแม่หมอ บางแห่งเรียกว่าหมอเหยา บางแห่งเรียก หมอล้าผีฟ้า เพราะมีการร้องเป็นภาษาอีสานอัญเชิญผีฟ้าตามความเชื่อว่ายอยู่บนสวรรค์ให้ลงมา ประทับทรง โดยมีเสียงแคนเป่าคลอและเมื่อผีฟ้าเข้าทรงแล้ว จะมีการฟ้อนในสภาวะที่ไม่รู้ตัว
2. พิธีกรรมขอฝน เนื่องจากว่าพื้นดินอีสานแห้งแล้ง ไม่มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค ชาวอีสานจึงทำพิธีขอฝนเช่น เช็งบั้งไฟ* ซึ่งจะต้องมีการร้องกาพย์เช็งบั้งไฟ และ ทำท่าฟ้อนเพื่ออ้อนวอนต่อผีฟ้าผีแถนบันดาลให้ฝนตกลงมา

นอกจากนั้นชาวอีสานยังยึดมั่นและปฏิบัติตามจารีตประเพณี 12 เดือน ในแต่ละเดือน มีพิธีกรรม การละเล่น การฟ้อนปรากฏอยู่ด้วย เช่น

1. เดือนอ้าย จะมีพิธีเข้าบวสากรรมหรือการกักบริเวณตัวเองของพระสงฆ์ที่ได้ ล่วงละเมิดศีลปฏิบัติและการที่พระสงฆ์มาอยู่ในสถานที่ที่กำหนด เช่น วัด ชாயป่า เป็นต้น ชาวบ้านก็จะนำอาหารไปถวาย
2. เดือนยี่ เป็นฤดูเก็บเกี่ยวข้าวนำขึ้นเล้าหรือยุ้งข้าว ในขณะที่ข้าวอยู่ที่ลานนวดข้าว ชาวอีสานจะทำบุญเลี้ยงพระ และมีการละเล่นต่างๆ เช่น ฟ้อนกลองยาว และการแสดงหมอลำ
3. เดือนสาม มีการทำบุญข้าวจี่** เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ และในขบวนแห่บั้งข้าวจี่ ชาวบ้านจะร้องเพลงและฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนาน
4. เดือนสี่ มีประเพณีการทำบุญพระเวสมีการเทศน์มหาชาติเรื่องพระเวสสันดรชาดก ชาวบ้านแต่ละกลุ่มแต่ละหมู่บ้านจัดขบวนร้องเพลงและฟ้อนรำ เพื่อขอบริจาคเงินจากหมู่บ้านอื่น

³ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทพิมพ์ลิคิสิเนส พรินท์, 2538), หน้า 176.

* เช็งบั้งไฟ หมายถึง การฟ้อนเป็นกลุ่มหรือเป็นขบวนให้เข้ากับจังหวะดนตรีหรือ คำร้องทำนองเชิง ที่เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ ในพิธีเชิงต่างๆ เช่น เช็งบั้งไฟ เช็งแต้ นางแมว เป็นต้น โดยมีต้นเสียงร้องนำและผู้ฟ้อนร้องตามไปด้วย

** ข้าวจี่ เป็นข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วปั้นก้อนโตขนาดไข่ห่านเสียบไม้ซูปไข่บั้งให้สุก

ร่วมทำบุญถวายพระสงฆ์ในการเทศน์มหาชาติ และบางกลุ่มมีการละเล่นของชาวบ้านร่วมด้วย เช่น การเล่นหมากก๊ับก๊ับ* ฟ้อนกลองยาว เป็นต้น

5. เดือนห้า เป็นประเพณีเทศกาลสงกรานต์ มีการสงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความเคารพและกตัญญูตเวทิตา มีการสาธน์น้ำกันอย่างสนุกสนาน หม่มสาวก็จะร้องเพลงและฟ้อนเป็นการรื่นเริงกัน มีการละเล่นของชาวบ้าน เช่น การเล่นหมากก๊ับก๊ับ และการแสดงหมอลำ

6. เดือนหก เป็นประเพณีบุญบั้งไฟ มีพิธีกรรมเซ็งบั้งไฟเพื่อขอฝน ในพิธีกรรมดังกล่าวมีการร้องกาพย์เซ็งและมีการฟ้อนด้วย

7. เดือนเจ็ด มีการทำบุญเลี้ยงผีปู่ตา คือผีอารักษ์ประจำหมู่บ้าน ผีตาแฉก คือผีอารักษ์ประจำไร่นา เพื่อความเป็นสิ่วสดีมงคลและเพื่อให้พืชผลไร่นาได้ผลดี

8. เดือนแปด มีการทำบุญเข้าพรรษาถวายเทียนประจำวัดแด่พระสงฆ์ มีการแห่เทียนพรรษา ชาวบ้านจะร้องเพลงและฟ้อนโน้ชบวนแห่

9. เดือนเก้า มีการทำบุญข้าวประดับดิน คือ ทำอาหารใส่กระตังแล้วไปวางตามโคนต้นไม้เพื่อให้อาหารแก่เปรตหรือผีไร้ญาติตามความเชื่อ มีการเลี้ยงพระ มีการฟ้อนบวงสรวงหลักเมืองโดยชาวบ้านเพื่อความผาสุชตามความเชื่อ

10. เดือนสิบ มีการทำบุญข้าวสากหรือสลากภัต เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ

11. เดือนสิบเอ็ด มีการทำบุญออกพรรษา ชาวบ้านจะจุดประทีบโคมไฟ มีการแสดงหมอลำในงานบุญ

12. เดือนสิบสอง มีการทำบุญกฐิน มีการเล่นหมากก๊ับก๊ับ และการฟ้อนกลองยาวของชาวบ้านในการแห่กฐิน มีการแสดงหมอลำสมโภชในงานบุญ⁴

จะเห็นได้ว่าชาวอีสาน โดยเฉพาะในกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสานหรือไทยลาวนิยมใช้ดนตรี การลำ และการฟ้อนประกอบพิธีกรรมและประเพณีงานบุญต่างๆ ไป แสดงออกถึงความ เป็นชนที่มีวัฒนธรรมทางด้านศิลปะการดนตรี การลำและการฟ้อนมาช้านาน โดยเฉพาะศิลปะการฟ้อนนั้นจะมีปรากฏอยู่ในพิธีกรรมลำผีฟ้า การแสดงหมอลำ การเซ็งบั้งไฟ การละเล่นของ

* หมากก๊ับก๊ับ เป็นเครื่องประกอบจังหวะชนิดหนึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ใช้ขยับตีให้เกิดเสียงประกอบจังหวะการร้องหรือจังหวะแคน

⁴ บุญเรื่อง ถาวรสวัสดิ์, "อีสานลั้งคิต," มรดกอีสาน, 15-17 ส.ค 2521, หน้า 79.

ชาวบ้านนับตั้งแต่อดีต จนกระทั่งต่อมาได้มีการพัฒนาการรูปแบบการแสดงออกไปหลากหลาย เช่น มีการแสดงหมอลำหมู๋ หมอลำเพลิน ลูกทุ่งหมอลำ หมอลำซิ่ง ได้มีการรวบรวมพิธีกรรม การละเล่นการฟ้อนของชาวบ้านมาจัดเป็นการแสดงบนเวที เช่น ฟ้อนผีฟ้า เชิงบั๊วไฟ หมากกับแก๊บ ฟ้อนบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากมีสถาบันทางการศึกษา เช่น วิทยาลัยครูต่างๆ วิทยาลัยนาฏศิลป์ ได้จัดตั้งชั้นในภูมิภาคอีสานและได้นำศิลปะการฟ้อนนี้ออกแสดงเผยแพร่สู่สายตาประชาชนโดยทั่วไป และเนื่องจากเป็นศิลปะการฟ้อนแบบพื้นบ้านที่ไม่มีการผูกมัดตายตัว แนวคิดในการออกทำฟ้อนจึงมีความหลากหลายต่างกันไป ถึงแม้คำร้องประกอบเป็นคำกลอนเดียวกันก็จะมีทำฟ้อนหลายลักษณะ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาลักษณะเด่นของทำฟ้อนในกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน ซึ่งยังไม่มีการศึกษาค้นคว้า ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นครูสอนทางด้านนาฏศิลป์ ถึงแม้จะเห็นว่ามีการทำฟ้อนหลากหลายต่างกันไป แต่ก็พบว่ามีความคล้ายคลึงกันมากพอที่สามารถศึกษาค้นคว้าเป็นเอกลักษณ์การฟ้อนนี้ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของการฟ้อนอีสานเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน
2. เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของการฟ้อนอีสานเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาศิลปะการฟ้อนอีสานเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสานจากข้อมูลที่รวบรวมได้ในระหว่าง พ.ศ. 2537-2538 เท่านั้น
2. ศึกษาเฉพาะลักษณะการฟ้อนที่ปรากฏในการแสดงหมอลำ ประเพณีบุญบังไฟ การแสดงหมอลำประยุกต์คือลูกทุ่งหมอลำ หมอลำซิ่ง และการแสดงของสถาบันการศึกษา จากข้อมูลที่รวบรวมได้ในระหว่าง พ.ศ. 2537-2538 เท่านั้น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. อีสาน ในที่นี้หมายถึง ชนกลุ่มที่มีวัฒนธรรมไทยอีสาน หรือไทยลาว มีวัฒนธรรมภาษาพูดและวัฒนธรรมด้านศิลปะการดนตรี การร้องและการฟ้อนแบบไทยอีสาน หรือไทยลาว เช่น การแสดงหมอลำ เป็นต้น
2. ผี ในทัศนะของชาวอีสานเชื่อว่าเป็นสิ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์ มีความรู้สึกนึกคิด มีความโลภ ความโกรธ และความหลงมีที่พอกอาศัยและอาณาบริเวณ เช่น ผีป่า ผีตม มีศาลเป็นที่อยู่อาศัย มีอาหารการกิน มีเส้นทางสัญจรไปมา และมีพฤติกรรมทั้งที่ให้คุณและพฤติกรรมที่ให้โทษ ทั้งเป็นมิตรและศัตรู สามารถดลบันดาลให้ร้ายแก่มนุษย์ เช่น ผีฟ้าหรือผีแถน ชาวบ้านอีสาน

เชื่อว่าเป็นผีที่ยิ่งใหญ่ มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผี นอกจากนี้มีผีปู่ตา ผีมหัศจรรย์หลักเมือง ผีเจ้าประจำตระกูล ผีบ้านผีเรือน เป็นต้น

3. การล่ำ ในที่นี้หมายถึง การขับร้องด้วยภาษาพื้นเมืองอีสานตามทำนองที่ชาวอีสานคิดขึ้น

4. หมอลำ ในที่นี้หมายถึง ผู้ที่ชำนาญการในการขับลำนำหรือขับร้องด้วยภาษาพื้นเมืองอีสาน ตามทำนองที่ชาวอีสานคิดขึ้น โดยมีเครื่องดนตรีที่เรียกว่าแคนเป็นดนตรีประเภทใช้เป่า ทำด้วยไม้ซางเป็นพืชตระกูลไม้ไผ่

5. ฟ้อน ในที่นี้หมายถึง ท่าทางในการรำของชาวอีสานที่มีทั้งรำเดี่ยว รำคู่ หรือรำเป็นหมู่คณะ เช่น ท่าฟ้อนของหมอลำ ท่าฟ้อนหมากกับแก้ว เป็นต้น

6. แข่ง^๕ ในที่นี้หมายถึง การฟ้อนเป็นกลุ่มหรือเป็นขบวนให้เข้ากับจังหวะดนตรี หรือคำร้องประเภทกาพย์ ในพิธีแข่งต่างๆ เช่น แข่งบั้งไฟ แข่งแห่นางแมว เป็นต้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในพิธีกรรมขอฝน โดยมีผู้ร้องนำเป็นต้นเสียง และผู้ฟ้อนเป็นลูกคู่คอยว่าตามในขณะที่ฟ้อน

7. กาพย์แข่งบั้งไฟ หมายถึง คำร้องยกรองในคำประพันธ์ของคนอีสานประเภทหนึ่งที่มีนิยามสัมผัสสระมีสองชนิดคือ กาพย์บาทสี่กับกาพย์บาทคู่ กาพย์บาทสี่มีวรรคละ 7 คำ กาพย์บาทคู่มีวรรคละ 8 คำ กาพย์ 1 บทจะมีกัวรรคก็ได้แล้วแต่เนื้อความในเรื่องที่ต้องการกล่าวถึง การร้องกาพย์แข่งบั้งไฟจะมีต้นเสียงเป็นคนนำในการแข่ง แล้วจะมีลูกคู่คอยว่าตามนิยมแข่งในประเพณีบุญบั้งไฟ

8. หมอจำ ในที่นี้หมายถึง ผู้ที่กระทำพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อติดต่อกับผีหรือวิญญาณที่ต้องการเชิญให้มา โดยมีการทำพิธีตั้งเครื่องบูชาและเครื่องสังเวย เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน เหล้า เงิน บุหรี่ ไข่ไก่ เป็นต้น สุดแต่แต่หมอจำแต่ละคนจะทำพิธี จากนั้นยังมีการร่ายเวทมนตร์คาถา อัญเชิญผีให้มาประทับหรือสิงในร่างกายของผู้หนึ่งผู้ใด หรืออาจเป็นตัวหมอจำเอง บางครั้งอาจอัญเชิญให้ลงประทับสิงในสิ่งของหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เช่น อัญเชิญประทับลงที่เสาหลักเมือง เป็นต้น บางแห่งจะเรียกหมอจำว่าหมอชะง้า หรือชะง้าเฉยๆ^๕

9. ลาย ในที่นี้หมายถึง ทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีอีสานประเภทดำเนินทำนอง ได้แก่ แคน พิณ โป่งกลาง โทวด มีทำนองที่ใช้บรรเลง เช่น ลายลมพัดพร้าว ลายสุดสะแนน เป็นต้น

^๕ สัมภาษณ์ บำเพ็ญ ฦ อุบล, หัวหน้าคณะแข่งบั้งไฟมหัศจรรย์, 13 พฤษภาคม 2538.

^๕ สัมภาษณ์ ฉวีวรรณ ดำเนิน, ศิลปินแห่งชาติ 2536, 14 กุมภาพันธ์ 2538.

10. คำสอยและการสอย ในที่นี้หมายถึง คำร้อยกรองภาษาอีสานที่จัดอยู่ในประเภท กลอนตัดหรือกลอนสั้นๆ อย่างน้อยมี 2 วรรค เนื้อหาสาระมุ่งเรื่องเพศเป็นหลักและมีสาระที่เป็นเรื่องบอกเล่าอื่นๆ เล็กน้อย ดังตัวอย่างคำสอย

"สอยๆ สาวสำน่อยบู้จักนืออน เขาพาขึ้นเตียงนอนแหมหลอดนืออนยาวจ้ง"
แปลเป็นภาษาไทยกลาง

"สาววัยชบเผาะไม่รู้จักนืออน เขาพาขึ้นเตียงนอนแหมหลอดนืออนยาวจ้ง"
ถอดความ

"สาววัยรุ่นไม่เคยรู้จักหลอดไฟนืออน แต่พอถูกผู้ชายพาขึ้นเตียงนอนเพื่อร่วมเพศ ถึงกับกล่าวเปรียบเทียบอวัยวะเพศของชายว่าเหมือนหลอดนืออนที่ยาว"

เป็นคำสอยที่เน้นความสนุกสนานเท่านั้น อาจเป็นเรื่องจริงหรือไม่ก็ได้ การสอยนั้นส่วนใหญ่จะใช้ในช่วงเกี่ยวพาราสีของการแสดงหมอลำ เมื่อหมอลำพักการลำจะมีการสอยขึ้น แต่ไม่นิยมสอยในระหว่างหมอลำกำลังลำหรือฟ้อน ทำให้ดูหมอลำไม่รู้เรื่อง และการสอยโดยมากเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และมีทั้งผู้ชมและหมอลำเองสอยขึ้นมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัย ตลอดจนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี หอสมุดสถาบันราชภัฏมหาสารคาม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ฯลฯ

2. จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่

2.1 จากการศึกษา

- 2.1.1 ทำฟ้อนของหมอลำที่มีชื่อเสียง 3 ท่าน
- 2.1.2 ทำฟ้อนในเชิงบั้งไฟของคณะที่มีชื่อเสียง 2 คณะ
- 2.1.3 ทำฟ้อนหมอลำประยุกต์ที่มีชื่อเสียง 2 คณะ
- 2.1.4 การแสดงของสถาบันการศึกษา 2 แห่ง
- 2.1.5 ตัวอย่างการแสดงจากวิดีโอเทปที่บันทึกไว้

2.2 จากการสัมภาษณ์

- 2.2.1 หมอลำที่มีชื่อเสียง 3 ท่าน
- 2.2.2 หัวหน้าคณะเชิงบั้งไฟ 2 คณะ
- 2.2.3 หัวหน้าคณะหมอลำประยุกต์ 2 คณะ

2.2.4 ผู้ควบคุมการแสดงของสถาบันการศึกษา 2 สถาบัน

2.2.5 นักวิชาการ และวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ

นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนามมาวิเคราะห์สรุปผล
เรียบเรียงเป็นเอกสาร นำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการรวบรวมทำพ็อนของอีสานไว้เป็นหลักฐาน
2. เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการพ็อนอีสาน
3. เป็นแนวทางในการพัฒนาสร้างสรรค์งานด้านศิลปะการพ็อนอีสานอย่างมีระบบ

มีเหตุผลและถูกต้อง

จะเห็นได้ว่าศิลปะการพ็อนที่ปรากฏในพิธีกรรม หมอลำ เซิ้งบั้งไฟ และการแสดง
ของสถาบันการศึกษา เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าเพื่อหาเอกลักษณ์ของการพ็อนอีสาน
ดังที่ผู้วิจัยจะได้ศึกษาในลำดับต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย